

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه گیلان
پردیس بین الملل

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان

ماهیت حقوقی پیوند عضو در حقوق ایران و بررسی آن با کامن لا

از

حسین انصاف دوست

استاد راهنما

دکتر عباداله رستمی

استاد مشاور

دکتر سیدمحمد اسدی نژاد

زمستان ۱۳۹۰

تقدیم به

همه مادران از گذشته تا همیشه که با پاکدامنی در عشق روئیدن و با عشق جوشیدن را به فرزندان خویش آموختند و تقدیم به روح مقدس و آسمانی مادرم که شراره‌های محبتش تا بی کران‌ها، متجلی و متبلور است. او که سرچشمه‌ای از عطوفت بود و مهر الهی در وجودش موج می‌زد و از دل و جان کوشید تا با راه کارهای منطقی و معنوی پایه‌های شخصیت روحی و قلبی من را برای نوع دوستی و انسانیت در چشمه‌های جوشان مکتب مقدس اسلام صیقل دهد. آسمانی‌ترین درودها و سلام‌ها را به او تقدیم می‌کنم که برای من مظهر عاطفه سرشار و عزت پایدار بود. افسوس که نیست، تا در مقابلش زانو بزنم و بگویم که از او آموختم که قلم را همیشه در دستانم نگاهدارم و جز به مهر و حق ننگارم.

کاش بود و می‌دید که چگونه زحمات معنوی و شب زنده‌داری عارفانه‌اش امروز به ثمر نشست است. موفقیت امروزم را مدیون تلاشهای بی دریغ معنوی و آفتابی او هستم، مادام که در سجاده منورش پاک و معصومانه از پروردگار مهربان برای ما خیر و نیک‌اندیشی می‌طلبید و افسوس که دیگر نیست کاش زمان قدری تعلل می‌کرد و مقدار بیشتر مادر را می‌دیدم و می‌گفتم که از دستان پاکش، مهر آموختم و صداقت. از خداوند مهر آفرین به خاطر اینکه بهترین و مهربانترین مادر را به من داد، خاضعانه سپاسگزاری می‌کنم و از پروردگار مهربان می‌خواهم تا ناگفته‌های مرا، بر بالهای سبز دعا به مادرم برساند و او فراموش نکند که تا بی‌نهایت همیشه دوستش دارم و برای روح مقدس و روحانی او آرامش روشن و معنویت سبز آرزومندم و می‌دانم که او آرزو داشت که فرزندش صالح سالم و صادق داشته باشد تا در هر دو جهان دیدگانش روشن باشد. «ان شاء الله»

و همچنین تقدیم به پدرم؛

خورشید کرامت، اسطوره صداقت، ایثار، تلاش و تکیه گاه استوار خستگی‌هایم، در برابر وجود نازنینش زانوی ادب بر زمین می‌نهم و بوسه می‌زنم.

سپاس از

همسر عزیز فداکارم و فرزند دلبندم که همواره سختی‌های زندگی بنده را با صبر و حوصله و خوش‌رویی تحمل کرده و همیشه مشوق بنده در ادامه تحصیل و مواجهه با مشکلات زندگی هستند.

از اساتید گرانمایه‌ام که در حضورشان کسب فیض نمودم و افتخار شاگردی آن بزرگواران را دارم، بویژه محضر استاد فرزانه جناب آقای دکتر عباداله رستمی که رهنمایی این رساله را پذیرفتند و همواره با دقت و حساسیت راهنمایی‌های لازم را فرمودند که از مشورت‌ها و نظرات سودمند ایشان که از هیچ کمکی دریغ نمودند کمال تشکر و قدردانی را ابراز می‌نمایم.

همچنین از استاد مشاور خودم جناب آقای دکتر سیدمحمد اسدی‌نژاد، دنیایی از مهر و محبت که با راهنمایی‌های استادانه و پدرانه ایشان بهره‌مند گشتم قدردانی می‌نمایم.

در پایان از اساتید و گنجینه‌های دانشگاه گیلان، ارباب فضل و معرفت استدعا دارم با ارائه نظرات و انتقادات سازنده‌شان، مرا رهین منت خود گردانند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

مقدمه

۱ - کلیات

۲	طرح مسئله
۲	سوالات تحقیق
۳	فرضیات
۳	روش پژوهش و مراحل انجام پایان نامه
۴	۱- مفاهیم و تعاریف
۴	۱-۱- حق
۴	۱-۲- حکم
۴	۱-۳- پیوند عضو و انواع آن
۴	۱-۳-۱ مفهوم پیوند
۵	۱-۳-۲ انواع پیوند
۵	۱-۴- مختصری از پیشینه پیوند اعضاء
۷	۱-۴-۱ پیوند اعضاء در کشورهای پیشرفته
۷	۱-۴-۱-۱ آمریکا
۹	۱-۴-۱-۲ انگلستان
۱۰	۱-۴-۱-۳ آلمان
۱۰	۱-۴-۱-۴ ایرلند
۱۰	۱-۴-۲ پیوند اعضاء در کشورهای اسلامی
۱۰	۱-۴-۲-۱ عربستان
۱۱	۱-۴-۲-۲ مصر
۱۱	۱-۴-۲-۳ کویت
۱۲	۱-۴-۲-۴ سوریه
۱۲	۱-۴-۲-۵ اردن
۱۳	۱-۴-۲-۶ ایران
۱۶	۱-۴-۳ سایر کشورها
	۲- بررسی وضعیت انسان نسبت به جسم خویش
۱۸	۱-۲ مالکیت
۱۸	۱-۱-۲ ملکیت
۱۸	۲-۱-۲ مراتب مالکیت

۱۹	۳-۱-۲- تعریف مال
۲۰	۳-۱-۳-۱-۲- مال از دیدگاه فقه ، اقتصاد و حقوق
۲۱	۳-۱-۳-۲- تعریف مال در حقوق ایران
۲۱	۳-۱-۳-۳- امکان اطلاق مال به اعضای بدن در حقوق ایران
۲۲	۳-۱-۴- تعریف مال در نظام حقوقی کامن لا
۲۳	۲-۲- بررسی مالکیت اعضای بدن انسان
۲۳	۲-۲-۱- انسان ملک خدا
۲۳	۲-۲-۱-۱- دلیل قرآنی
۲۴	۲-۲-۱-۲- دلیل روایی
۲۴	۲-۲-۲- حق انتفاع از اعضای بدن به انسان
۲۴	۲-۲-۲-۱- دلیل قرآنی
۲۴	۲-۲-۲-۲- دلیل روایی
۲۵	۲-۲-۳- دلیل عقلی
۲۶	۳-۲- رابطه انسان با اعضاء و جوارحش و حدود اختیارات
۲۷	۳-۲-۱- قائلین به سلطه و مالکیت انسان بر بدن خویش
۲۹	۳-۲-۲- دلایل قائلین به سلطه و مالکیت انسان نسبت به اعضاء و جوارحش
۳۰	۳-۳-۲- قائلین به عدم سلطه و مالکیت انسان نسبت به اعضاء و جوارحش
۳۱	۳-۴-۲- دلایل علما و فقهای معتقد به عدم سلطه و مالکیت انسان نسبت به اعضاء و جوارح
	۳- طرح تامین اعضای پیوندی و مشروعیت آن
۳۴	۳-۱- طرح تامین اعضای پیوندی و مشروعیت آن
۳۴	۳-۱-۱- مشروعیت قطع عضو
۳۴	۳-۱-۲- پیشینه فقهی پیوند عضو
۳۵	۳-۲- پیوند عضو
۳۵	۳-۲-۱- پیوند اعضای انسان به انسان
۳۵	۳-۲-۱-۱- پیوند اعضاء انسان زنده به خودش
۳۶	۳-۲-۱-۲- قطع عضو از انسان زنده برای پیوند به انسان دیگر
۳۷	۳-۲-۱-۳- پیوند اعضای محکومان به حد و قصاص
۳۹	۳-۲-۱-۴- پیوند اعضاء انسان زنده به انسان زنده دیگر از دیدگاه کامن لا
۳۹	۳-۳- پیوند عضو از فرد مرگ مغزی به فرد زنده
۴۰	۳-۳-۱- مرگ
۴۰	۳-۳-۲- مرگ مغزی
۴۰	۳-۳-۳- علایم مرگ مغزی
۴۱	۳-۳-۴- مشروعیت قطع عضو از مبتلایان به مرگ مغزی

- ۴۲-۳-۴- اهداء عضو از فرد فوت شده به فرد زنده..... ۴۲
- ۴۲-۳-۴-۱- مرگ از دیدگاه پزشکی..... ۴۲
- ۴۳-۳-۴-۱-۱- علایم مرگ از دیدگاه پزشکی..... ۴۳
- ۴۳-۳-۴-۲- نشانه های بالینی شخص متوفی..... ۴۳
- ۴۳-۳-۴-۲- مرگ از دیدگاه فقه..... ۴۳
- ۴۴-۳-۴-۳- علایم مرگ از دیدگاه روایات..... ۴۴
- ۴۵-۳-۴-۴- پیوند اعضای انسان فوت شده به انسان زنده..... ۴۵
- ۴۸-۳-۴-۵- مشروعیت قطع عضو از جسد برای پیوند..... ۴۸
- ۴۸-۳-۴-۶- مخالفین برداشت عضو از جسد..... ۴۸
- ۵۱-۳-۴-۷- پیوند عضو از فرد فوت شده به فرد زنده از دیدگاه کامن لا..... ۵۱
- ۵۲-۳-۵-۵- پیوند عضو از انسان شبیه سازی شده به فرد زنده..... ۵۲
- ۵۲-۳-۵-۱- مفهوم شبیه سازی..... ۵۲
- ۵۳-۳-۵-۲- فواید و مضرات شبیه سازی (از دید حقوق، اخلاق و جامعه)..... ۵۳
- ۵۳-۳-۵-۲-۱- فواید و مزایای شبیه سازی انسان..... ۵۳
- ۵۴-۳-۵-۲-۱-۱- مداوای ناباروری..... ۵۴
- ۵۴-۳-۵-۲-۱-۲- زندگی دوباره فرد..... ۵۴
- ۵۴-۳-۵-۲-۲- معایب، زیانها و عواقب نامطلوب شبیه سازی..... ۵۴
- ۵۴-۳-۵-۲-۲-۱- ابهام علمی..... ۵۴
- ۵۵-۳-۵-۲-۲-۲- از هم پاشیدن خانواده، جامعه و انتفای زوجیت..... ۵۵
- ۵۵-۳-۵-۲-۲-۳- احتمال مرگ شبیه قبل یا بعد از تولد..... ۵۵
- ۵۵-۳-۵-۲-۲-۴- استثمار انسان شبیه سازی شده..... ۵۵
- ۵۶-۳-۶-۶- پیوند اعضاء از حیوان به انسان..... ۵۶
- ۵۶-۳-۶-۱- پیوند اعضای حیوانات به انسان و مشروعیت آن..... ۵۶
- ۵۷-۳-۷-۷- پیوند اعضای مصنوعی به فرد زنده..... ۵۷
- ۵۷-۳-۷-۱- پیوند اشیای خارجی (اعضای مصنوعی)..... ۵۷
- ۵۹-۳-۸-۸- اهداء عضو از دیدگاه کامن لا..... ۵۹
- ۶۰-۳-۸-۱- اهداء حیات و ماهیت اعضای بدن انسان..... ۶۰
- ۶۰-۳-۸-۲- اهدای مشروط و مستقیم قبل از قانون ۲۰۰۴..... ۶۰
- ۶۱-۳-۸-۳- دلایل عدم امکان پذیرش اهداء مستقیم از انسان فوت شده..... ۶۱
- ۶۳-۳-۸-۴- اهدای عضو در قبال پاداش (توجیه معامله نسبت به عضو)..... ۶۳
- ۶۳-۳-۸-۵- قانون پیوند بافت انسانی مصوب ۲۰۰۴: اهمیت و اعتبار رضایت مناسب..... ۶۳

۴ - بررسی شرایط شیوه‌های انتقال اعضاء

۶۶	۱-۴- شرایط پیوند عضو.....
۶۶	۱-۱-۴- شرایط دهنده ی عضو پیوندی.....
۶۸	۲-۱-۴- شرایط گیرنده ی عضو پیوندی.....
۶۹	۳-۱-۴- شرایط پیوند عضو از دیدگاه کامن لا.....
۶۹	۱-۳-۱-۴- رضایت اهدایی / فرضی.....
۷۰	۲-۳-۱-۴- تقاضای الزامی / ارجاع الزامی.....
۷۱	۲-۴- شیوه‌های پیوند عضو.....
۷۱	۱-۲-۴- پیوند عضو در قالب هبه.....
۷۴	۲-۲-۴- پیوند عضو در قالب بیع.....
۷۹	۳-۲-۴- پیوند عضو در قالب جعاله.....
۸۰	۴-۲-۴- پیوند عضو در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی.....
۸۱	۳-۴- وضعیت حقوقی پیوند عضو در کامن لا.....
۸۲	۱-۳-۴- وضعیت حقوقی پیوند عضو در انگلستان.....
۸۴	۲-۳-۴- وضعیت حقوقی پیوند عضو در آمریکا.....
۸۷	نتیجه گیری.....
۸۹	منابع و مأخذ.....
۹۲	مقالات.....
۹۲	پایان نامه ها.....
۹۲	قوانین.....
۹۳	مراجع خارجی.....
۹۳	منابع عربی.....
۹۴	منابع انگلیسی.....
۹۴	سایت‌های اینترنتی.....

چکیده

طی دهه‌های اخیر، از جدیدترین و پیچیده‌ترین بحث‌های علم پزشکی، مساله پیوند عضو می باشد، که به عنوان بحثی نو در مباحث حقوقی و علمی مطرح می شود.

این موضوع با هدف درمان و نجات جان آدمی، بسیار مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته، و از ارزنده‌ترین خدمات علم پزشکی بشمار می آید.

بدین ترتیب می توان گفت مسئله پیوند عضو، یک امر صرفاً پزشکی نبوده و چه بسا مسائل فقهی و حقوقی مربوط به آن بسیار قوی تر باشد، زیرا بدیهی است، که انتقال عضو از شخصی به شخص دیگر، تنها در صورتی می تواند قانونی و مشروع باشد، که حقوق بتواند با توجه به عقل و شرع و همچنین تحقیق در آرای دانشمندان و فقهاء، مبنای قانونی برای پیوند و انتقال عضو بیابد. از نظر شرع مقدس اسلام، مسئله پیوند عضو، در موارد لزوم و با توجه به نجات جان انسانها و درمان بیماری‌ها، امری جایز و حتی واجب دانسته شده است. هدف این تحقیق، قانونمند کردن روند رو به گسترش پدیده پیوند عضو به بیماران نیازمند می باشد، زیرا اگر تحت ضوابط و مقررات قانونی قرار نگیرد، چه بسا زیانهای غیر قابل جبرانی به جای خواهد گذاشت.

و همچنین نتایج بدست آمده در مورد وضعیت حقوقی پیوند عضو در حقوق ایران دریافتیم، که با توجه به اینکه اعضای بدن را در زمره اموال محسوب نمودیم. خرید و فروش اعضاء بدن منع قانونی ندارد ولی مستحسن است، که اعطای عضو به صورت هبه معوض در مقابل اجازه قطع عضو از بدن صورت پذیرد. تا نیاز بیماران مضطر برطرف گردد و هر احسان در برابر احسان صورت پذیرد و اما در بررسی تطبیقی این موضوع با نظام حقوقی کامن لا روشن شد که با توجه به جدید بودن این موضوع کشورهایی که نظام کامن لا در آنها جریان دارد به مدون نمودن و قانونمند کردن این امر پرداخته و شرایط قانونی را برای عمل پیوند عضو بوجود آورده‌اند.

واژگان کلیدی: بررسی تطبیقی، کامن لا، پیوند، عضو، حقوق ایران

مقدمه

برخلاف گذشته، طی دهه‌های اخیر، از جدیدترین و پیچیده‌ترین بحثهای علم پزشکی، مساله پیوند عضو می باشد، که به عنوان بحثی نو در مباحث حقوقی و علمی مطرح می‌شود.

این موضوع با هدف درمان و نجات جان آدمی، بسیار مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته، و از ارزنده‌ترین خدمات علم پزشکی بشمار می‌آید.

از آنجائیکه گاهی این امر با تمامیت جسمانی انسانها در ارتباط است، علاوه بر علم پزشکی، ارتباط تنگاتنگی نیز با فقه و حقوق پیدا می‌کند. بدین ترتیب می‌توان گفت مسئله پیوند عضو، یک امر صرفاً پزشکی نبوده و چه بسا مسائل فقهی و حقوقی مربوط به آن بسیار قوی تر باشد، زیرا بدیهی است، که انتقال عضو از شخصی به شخص دیگر، تنها در صورتی می‌تواند قانونی و مشروع باشد، که حقوق بتواند با توجه به عقل و شرع و همچنین تحقیق در آرای دانشمندان و فقهاء، مبنای قانونی برای پیوند و انتقال عضو بیابد. از نظر شرع مقدس اسلام، مسئله پیوند عضو، در موارد لزوم و با توجه به نجات جان انسانها و درمان بیماری‌ها، امری جایز و حتی واجب دانسته شده است.

با توجه به اینکه پیوند عضو به بیماران نیازمند، مستلزم برداشت عضو از بدن فرد زنده یا مرده و تصرف در تمامیت جسمانی وی می‌باشد و از جهت شرعی نیز بحث حرمت اضرار به نفس «لاتقتلوا انفسکم ان الله کان بکم رحیماً» و حرمت جداسازی اجزای میت وجود دارد، لازم می‌آید که وضعیت جواز یا عدم جواز برداشت عضو از بدن فرد زنده و متوفی و همچنین شخصی که دچار مرگ مغزی شده است، مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد، مخصوصاً هنگامی که فرد دچار مرگ مغزی شده باشد، که خود از بحث برانگیزترین مباحث علم پزشکی و حقوقی می‌باشد.

هدف حقوقدانان از بررسی این موضوع، در واقع قانونمند کردن روند رو به گسترش این پدیده می‌باشد، زیرا اگر تحت ضوابط و مقررات قانونی قرار نگیرد، چه بسا زیانهای غیر قابل جبرانی به جای خواهد گذاشت، که از جمله‌ی آن می‌توان از سرقت و خرید و فروش غیر قانونی اعضای بدن نام برد.

بنابراین در این تحقیق سعی شده به دو سوال ذیل پاسخ داده شود.

۱- آیا اعضای بدن مال محسوب می‌شود؟

۲- ماهیت حقوقی پیوند عضو چیست؟

چرا که نحوه و طرز موضعگیری و نگرش فقها و حقوقدانان نقش تعیین کننده و سرنوشت سازی در این مورد دارد. باید گفت فقها و حقوقدانان موظفند بستر مناسب و قانونی برای گسترش علوم زیستی و پیوند عضو و علوم مربوطه ایجاد کنند، به گونه ای که موانع پیشرفت این علوم را از پیش پای دانشمندان برداشته شود، و هم احکام الهی و اصول اعتقادی و ارزشهای دینی و اخلاقی خدشه نپذیرد. و این امر در چهار چوب قانون انجام پذیرد.

فصل اول

کلیات

توضیح مختصر مسأله، فرضیات و هدف از اجرا

طرح مسئله

بیماری همواره سلامت افراد جامعه را تهدید می کند و در برخی موارد پیشرفت بیماری موجب آسیب جدی بر اعضاء بدن فرد بیمار می گردد که چه بسا دیگر آن عضو آسیب دیده نتواند مانند قبل وظایف ارگانیک خود را در بدن شخص بیمار انجام دهد و برای ادامه زندگی ناچار از گرفتن عضو سالم از افراد دیگر و یا در برخی موارد از حیوانات گردد، چگونگی انجام این عمل قطعاً یک امر تخصصی پزشکی است اما بررسی احکام آثار و پیامدهای حقوقی موضوع، مشروعیت یا عدم مشروعیت عمل مزبور، حدود آزادی اشخاص در اهداء یا فروش اعضای بدن خویش به دیگران و نیز حقوق و تکالیف طرفین قرارداد و همچنین مسئولیت پزشک یا پزشکان و نیز کادر درمانی دخیل در موضوع مستلزم بررسی عمیق و دقیق فقهی و حقوقی است. از آنجائی که گاهی پیوند عضویا تمامیت جسمانی انسانها در ارتباط است، علاوه بر علم پزشکی ارتباط تنگاتنگی نیز با فقه و حقوق پیدا می کند. بدین ترتیب می توان گفت مسئله پیوند عضو، یک امر صرفاً پزشکی نبوده و چه بسا مسایل فقهی و حقوقی مربوط به آن بسیار قوی تر باشد، زیرا بدیهی است که انتقال عضو از شخصی به شخصی دیگر، تنها در صورتی می تواند قانونی و مشروع باشد، که حقوق بتواند با توجه به عقل و شرع و همچنین تحقیق در آرای دانشمندان و فقهاء مبانی قانونی برای پیوند و انتقال عضو بیابد. پیوند عضو با توجه به ابزارهای پیشرفته پزشکی در سه حالت مطرح است.

الف- از انسان به انسان

ب- از جسد به انسان

ج- از حیوان به انسان

سوالات تحقیق

۱- آیا اعضاء بدن انسان مال محسوب می شود؟

۲- قرارداد پیوند عضو را در قالب کدامیک از عقود معین میتوان قرارداد؟

۳- ماهیت حقوقی پیوند عضو چیست؟

فرضیات

- ۱- از آنجائی که انسان صاحب اختیار اعضای بدن خویش به شرط عدم اذلال نفس است، و با توجه به اینکه اعضای بدن انسان نیز ویژگیهای مال بودن را داراست، اعضای بدن نیز مال محسوب می شود، اما با توجه به شان و کرامت و منزلت انسانی، جامعه از نامیدن اعضای بدن تحت عنوان مال کراهت دارد.
- ۲- با در نظر گرفتن آرای فقهی و قوانین موجود نمی توان بحث پیوند عضو را صراحتاً و بطور دقیق و کامل در قالب هیچ یک از عقود معین موجود در قانون مدنی قرارداد.
- ۳- هر چند وجدان عمومی جامعه، به نقل و انتقال اعضای بدن با توجه به ویژگی های نوع دوستی، ایثار و از خود گذشتگی در قالب عقد هبه تمایل دارد.

روش پژوهش و مراحل انجام پایان نامه

هر چند کشور عزیز ما نیز در عرصه علم پزشکی به ویژه پیوند عضو، موفقیت‌های چشمگیر و شگفت آوری در این زمینه داشته، اما متأسفانه مولفین حقوقی کمتر به این بحث پرداخته اند. لذا در نظر داریم در این پایان نامه علاوه بر عنوان نمودن خلاصه ای از پایه و اساس این موضوع و پرداختن به تاریخچه این علم نوین، به بررسی دقیق و تحلیلی پیرامون این مطلب در حقوق ایران و مطالعه تطبیقی آن با نظام حقوقی کامن لا بپردازیم.

۱- مفاهیم و تعاریف

۱-۱- حق

« حق از دیدگاه فقه عبارتست از: «سلطه توانایی» (انصاری، بی تا: ۲۲۴) این تعریف مطلق است و هر گاه رابطه ای بین دو چیز وجود داشته باشد. به طوری که یکی بر دیگری تسلط یابد و بتواند سلطه خود را به مرحله اجرا گذارد، حق پدید می آید. اعم از این که حق، اعتبار عقلایی باشد یا شرعی، در هر صورت حق یک ماهیت اعتباری است که گاه عقلایی است و گاه شرعی (امام خمینی (ره) ۱۴۲۱: ۲۱-۲۹) در منابع فقهی - حقوقی از چند نوع حق سخن به میان آمده است: حقی که قابل ساقط کردن است؛ حقی که قابل نقل دادن است، با عوض یا بدون عوض؛ حقی که به صورت قهری و به واسطه ارث منتقل می شود (محقق داماد ۱۳۸۹: ۲۷۹)

۱-۲- حکم

حکم، اعتبار شرعی مجعولی است که به طور مستقیم و بدون واسطه به فعل یا ترک فعل مکلف تعلق دارد و جعل و اعتبار آن فقط در دست شارع است و بر دو دسته، وضعی و تکلیفی تقسیم می شود که احکام تکلیفی همان احکام پنجگانه هستند و غیر آن از قبیل ملکیت را وضعی گویند. بعضی احکام وضعی، از قبیل ولایت، نیابت و ملکیت، مجعولی مستقل به شمار می روند و برخی تابع احکام تکلیفی هستند مانند جزئیت، شرطیت مکلف به و برعکس، برخی احکام تکلیفی از قبیل شرطیت سببیت تکلیف تابع احکام وضعی هستند. (گرگی ۱۳۷۵: ۳۰۳)

۱-۳- پیوند عضو و انواع آن

۱-۳-۱- مفهوم پیوند

بطور خلاصه شاید بتوان گفت، پیوند عضو، انتقال دادن یک عضو یا بافت سالم از دهنده به گیرنده است، تا جایگزین آن عضو بیمار یا بافت مرده شود. برخی نیز پیوند عضو را اینگونه تعریف کرده اند: پیوند عضو، جبران نقص جزئی یا کلی کارکرد هر یک از اعضای بدن انسان به وسیله جایگزین یا اتصال یک عضو مصنوعی یا طبیعی حیوانی یا انسانی است، که ممکن است از بدن خودش یا دیگری یا از طریق شبیه سازی تامین شود. به عبارت دیگر پیوند عضو انتقال

سلول یا عضو زنده یک فرد به فرد دیگر به نحوی که عملکرد آن حفظ شود تا بتواند به وظایف خود ادامه دهد (لاریجانی ۱۳۷۸ : ۳۸).

۱-۳-۲- انواع پیوند

پیوند عضو به ترتیب زیر تقسیم بندی می شود:

- ۱- اتوگرافت^۱ . پیوند از خود انسان به خودش، که این نوع پیوند (خود پیوند) نیز گفته می شود.
- ۲- هموگرافت^۲ . پیوند از انسانی به انسان دیگر.
- ۳- هنروگرافت^۳ . پیوند از حیوان به انسان.
- ۴- ایزوگرافت^۴ . پیوند یک بافت یا اندام کامل از یکی از دو نفر دو قلو یا مشابه به نفر دیگر که به این نوع پیوند (پیوند همسان) نیز گفته می شود.
- ۵- آلوگرافت^۵ . پیوند از یک انسان به انسان دیگر، یا از هر حیوان به حیوان دیگر از همان گونه، که به این نوع پیوند (پیوند همگن) هم گفته می شود.
- ۶- گزنوگرافت^۶ . پیوند از یک حیوان پست تر به انسان، یا از یک حیوان از یک گونه به حیوانی از گونه دیگر. (مینایی زنگی، ۱۳۶۷: ۲)
- ۷- پیوند عضو ساخته شده مصنوعی یا طبیعی توسط انسان به انسان دیگر، که این عمل به کمک فن آوری مهندسی زیستی و ژنتیک صورت می گیرد.

۱-۴- مختصری از پیشینه پیوند اعضاء

پیوند اعضاء سابقه ای طولانی در طب قدیم دارد. در ژوئن سال ۱۸۹۴ رئیس جمهور وقت فرانسه که به شهر لیون سفر کرده بود، حین ملاقات عمومی توسط فردی مهاجم با یک ضربه چاقو به شدت مجروح شد. و پس از انتقال به بیمارستان شهر لیون به علت شدت خونریزی درگذشت. چاقو به یکی از شریانهای اصلی داخل شکم او برخورد کرده بود و در آن زمان پزشکان قادر به ترمیم پارگی شریانی نبودند. «اکسیس کارل» پزشک مشهور و مغرور بیمارستان لیون و تیمش فقط توانستند نظاره گر خونریزی و در نهایت مرگ رئیس

---

1 - Autograft
2 - Homograft
3 - Henrograft
4 - Isograft
5 - Allograft
6 - Xenograft

جمهور باشند و کاری از دستشان برنیامد کارل در خاطراتش نوشته است: بعد از ۵۰ سال هنوز صدای چکه چکه کردن خون رئیس جمهور در گوشه‌هایم طنین انداز است و هنوز به خاطر آن درماندگی ام از خودم بی‌زاد این رخداد ناگوار سبب شد کارل به صورت جدی دنبال روشی برای ترمیم عروق برود او نزد زنان گلدوز شهر لیون رفت و نحوه بخیه زدن‌های ریز آنها را مشاهده کرد و یاد گرفت شبهای متمادی تا نیمه‌های شب با حوصله و وسواس همیشگی اش این کار را تمرین می‌کرد. سرانجام به قدری ماهر شده بود که روی یک برگ کاغذ سیگار نازک ۵۰۰ بخیه می‌زد بدون اینکه کاغذ را پاره کند تلاش‌های او نتیجه داد و تحقیقات او باعث پایه‌گذاری جراحی عروق شد. و برای اولین بار ایده پیوند اعضا را نیز مطرح کرد و در این ارتباط کارهایی انجام داد کارل با انجام پیوند اعضا روی حیوانات دریافت، که انجام عمل پیوند از نظر تکنیکی کار راحتی است اما مشکل کار از آنجاست که یک نیروی بیولوژیک قوی در بدن به شدت عضو پیوندی را دریافت که انجام عمل پیوند از نظر تکنیکی کار راحتی است اما مشکل کار از آنجاست که یک نیروی بیولوژیک قوی در بدن به شدت عضو پیوندی را دفع کرده و نابود می‌کند. او در سال ۱۹۱۲ جایزه نوبل پزشکی را به پاس خدمات و ابتکاراتش در ترمیم عروق دریافت کرد.

پیوند اعضا برای سالهای متمادی به عنوان یک بحث چالش برانگیز و حل نشده‌ای که نیاز اضطراری به شناخت بیشتر آن وجود داشت، باقی ماند پیوندهای ناموفق زیادی انجام شد که همگی منجر به فوت بیماران شد مشکل رد پیوند و عدم مدارای سیستم ایمنی بدن با عضو پیوندی مشکلی بود که مراکز تحقیقاتی زیادی مشغول یافتن راه حلی برای آن بودند خیلی‌ها ناامید شده و از ادامه کار منصرف شدند. اما در سال با علایم شدید نارسایی کلیه و با حال بسیار وخیم ۱۹۴۵ اتفاقی افتاد که در نوع خود منحصر به فرد بود. جوان ۲۳ ساله‌ای به نام «ریچارد هری» در بیمارستانی در بوستون آمریکا بستری شد. او برادری داشت به اسم «رونالد» که قل دوم همسان او بود. و حاضر بود کلیه اش را به او اهدا کند. ریچارد هری در شب کریسمس بهترین هدیه را از برادرش دریافت کرد. و عمل پیوند کلیه توسط «دکتر جوزف ماری» و تیمش در مدت سه ساعت با موفقیت انجام شد چون دو برادر از نظر ژنتیکی مشابه بودند رد پیوند اتفاق نیفتاد و ریچارد به مدت ۸ سال دیگر با کلیه رونالد زندگی کرد اما این یک استثنا بود و راه حلی برای مشکلات پیش روی پزشکان نبود.

آزاتیوپرین را برای سرکوب سیستم ایمنی معرفی کرد و با رواج سرکوب سالها بعد «سر روی کالن» از دانشگاه کمبریج دارویی به اسم دارویی سیستم ایمنی، پیوند اعضا روز به روز گسترش بیشتری یافت. و امیدواری زیادی را برای دستیابی به یک موفقیت بزرگ ایجاد کرد اما آزاتیوپرین در آن گم شده‌ای نبود که

سالها دنبالش بودند چون با دوز کم هنوز احتمال رد پیوند وجود داشت و با دوز بالا سیستم ایمنی به کلی سرکوب می شد و عوارض زیادی به دنبال داشت و بیماران به علت عوارض دارویی و عفونت های کشنده فوت می کردند تا سال ۱۹۷۱ تعداد ۱۷۰ مورد پیوند قلب انجام شده بود که فقط ۲۴ نفر آنها زنده بودند پزشکان کم کم به این نتیجه می رسیدند که پیوند اعضا ارزش این همه زحمت و عوارض را ندارد و خیلی ها بی خیال گزینه پیوند شدند و در پی راه حل های دیگری بودند.

در یکی از سالهای دهه هشتاد یکی از کارکنان شرکت دارویی «ساندوز» که برای گذراندن تعطیلات کریسمس به نروژ رفته بود، با یک چمدان پر از خاک به کشور سوئیس بازگشت، به امید اینکه یک میکروب جدید کشف کند. او در آنالیز خاک ماده ای استخراج کرد. که توسط نوعی قارچ ساخته گذاشتند. سیکلوسپورین همان دارویی بود که سالها محققان پیوند اعضا دنبالش بودند اما یک مشکل می شود و اسم آن را «سیکلوسپورین - آ» وجود داشت و آن این بود که سیکلوسپورین در هیچ حلالی حل نمی شود و این امر استفاده از آن را با مشکل مواجه کرده بود. یکی از محققینی که با روی کالن کار می کرد یونانی الاصل بود مادر او نگران از اینکه پسرش غذاهای نامناسب انگلیسی بخورد یک شیشه روغن زیتون یونانی برایش فرستاده بود. او که به دنبال یافتن حلالی برای سیکلوسپورین بود آن را در روغن زیتون مادرش آزمایش کرد و با کمال شگفتی مشاهده کرد پودر سفید سیکلوسپورین به طور کامل در روغن زیتون حل شد. و بدین گونه مشکل عدم حلالیت سیکلوسپورین در سال ۱۹۸۴ به خط تولید رسید و در حال حاضر یکی از داروهای مهم و اصلی در نگهداری پیوند و نیز یک داروی مؤثر در مراحل پیشرفته و مقاوم بسیاری از بیماری های اتوایمیون است.

۱-۴-۱- پیوند اعضاء در کشورهای پیشرفته

۱-۴-۱-۱- آمریکا

در دهه ۱۹۶۰ کنفرانس ملی مأمورین اجرای قوانین ایالتی شروع به تنظیم قانون اهدای اعضاء نمودند که هدف از آن ارائه یک لایحه الگو در این زمینه بود. در سال ۱۹۶۸ این کنفرانس ماده واحده اهدای اعضاء را تصویب کرد. براساس این لایحه هر فردی که حداقل ۱۸ سال سن داشته باشد می تواند اعضای بدن خود را اهداء کند و یا از انجام این کار سر باز زند.

چنانچه فرد متوفی قبل از مرگ اقدام به پر کردن فرم اهدای عضو نکرده باشد و در عین حال مخالفت خود را با این کار اعلام نکرده باشد بر طبق قانون پیوند اعضاء افراد خاصی می توانند یک عضو و یا تمام اعضای بدن وی را اهداء کنند. این افراد باید به ترتیب جزو یکی از شش گروه زیر باشند:

همسر، دختر یا پسر بالغ، یکی از والدین، خواهر یا برادر بالغ، پدر یا مادر بزرگ، قیم یا هر فرد دیگری که صلاحیت این کار را داشته باشد.

هر فرد زمانی می تواند اقدام به اهدای اعضاء بدن متوفی نماید که افرادی که براساس طبقه بندی بالا، نسبت به او از اولویت برخوردارند در زمان مرگ متوفی در قید حیات نباشند و هیچ یک از آن افراد هم مخالفتی با این کار نداشته باشند. به موجب لایحه قانونی پیوند اعضاء چنانچه فرد قبل از مرگ عدم مخالفت خود را با اهدای اعضای بدنش اعلام کرده باشد، این اعلام غیرقابل فسخ و پس از مرگ وی رضایت هیچ کس پذیرفته نیست. اهدای یک عضو خاص به معنای مخالفت با اهدای اعضای دیگر نیست، مشروط بر این که نزدیکترین خویشاوند وی به اهدای اعضای دیگر رضایت دهد. لایحه قانونی پیوند اعضاء مشخص می کند که چه کسانی قابلیت دریافت عضو اهدایی را دارند و هدف از آن چه باید باشد.

۱- بیمارستان، پزشک، جراح و یا هر سازمانی که مسئولیت اجرای عمل پیوند اعضاء درمان، آموزش های پزشکی و دندانپزشکی، پژوهش و یا توسعه علوم پزشکی را بر عهده دارد.

۲- دانشکده و دانشگاه معتبر پزشکی که ویژه تعلیم، پژوهش و توسعه علوم پزشکی و دندانپزشکی است.

۳- فردی که توسط اهدا کننده برای دریافت عضو معرفی شده باشد طبق لایحه قانونی پیوند اعضاء می تواند اعضای بدن خود را از روی خواسته قلبی و یا بنا به اسناد و مدارک دیگر اهداء کند. چنانچه این اهداء بر طبق خواسته فرد باشد به محض وقوع مرگ وی اجرا می گردد و نیازی به وصیت نامه نیست. اگر اهداء بر مبنای اسناد و مدارک دیگر باشد که این مدارک عمدتاً شامل کارت اهداء می باشد.

طبق قانون اهداء عضو سال ۱۹۶۸ لازم است تا این سند، در حضور دو شاهد به امضاء رسیده باشد. اما امروزه به وجود دو شاهد نیز نیازی نیست، مگر این که فرد این خواسته خود را تنها به صورت شفاهی مطرح کرده باشد. در سال ۱۹۸۴ کمیته اجرایی کنفرانس ملی قوانین ایالات متحده شروع به تنظیم قانون جدید اهدای عضو کرد که در پاسخ به نارسائی های روشن قانون سال ۱۹۶۸ نوشته می شد. در سال ۱۹۸۷ این کنفرانس قانون جدید را تصویب کرد. کانون و کلاهی آمریکا هم در سال ۱۹۸۸ این قانون را به تصویب رساند. این قانون جدید حاوی بخش جدیدی تحت عنوان: جستجو و اطلاع یابی پیرامون اهدای اعضاء بود. به موجب

این بخش همه بیمارستان‌ها ملزم هستند تا از بیمار پرسند آیا حاضرید یکی از اعضاء یا بافت بدن خود را هدیه کنید؟ چنانچه پاسخ مثبت باشد لازم است تا بیمارستان رونوشتی از سند اهداء را از وی مطالبه کند. اگر پاسخ منفی باشد بیمارستان با رضایت پزشک معالج، بر سر قبول یا رد اهدای عضو با او صحبت خواهد کرد. چنانچه بیمار در بستر مرگ باشد و بیمارستان هیچ گونه سندی هم مبنی بر قبول یا رد اهداء عضو توسط وی نداشته باشد بیمارستان ملزم است تا با نزدیکترین خویشاوند وی پیرامون مسئله اهداء صحبت کند. این بخش، همچنین، مأمورین اجرای قانون آتش نشانی یا افراد دیگری که در مواقع اضطراری به نجات افراد می پردازند و پرسنل بیمارستانی را ملزم می کند تا برای یافتن مدرکی دال بر مخالفت اهداء عضو توسط فردی که می تواند اهداء کننده باشد به جستجوی منطقی پردازند.

UAGA لایحه قانونی ۱۹۸۷ خرید یا فروش اعضای بدن به منظور پیوند این اعضاء و در ازاء مبالغی هنگفت را ممنوع کرد. حتی اگر قرار باشد قطع عضو پس از مرگ متوفی صورت پذیرد.

۱-۴-۱-۲-انگلستان

پیوند بافت ها و اعضاء در حقوق انگلستان یک اصل پذیرفته شده است و بسیاری از شهروندان انگلیسی کارت های اهداء عضو را امضاء کرده اند. در انگلستان تعریف قانونی مرگ به دست داده نشده و این مهم به تشخیص کلینیکی بستگی دارد. برای اهداء از یک دهنده عضو زنده رو به مرگ برقراری فونکسیون قلبی تنفس بعد از تشخیص مرگ ساقه مغزی الزامی است. مرگ باید توسط افراد ذیل تأیید گردد:

- ۱- پزشک متخصص با تجربه و یا دستیار وی که حداقل پنج سال در آن امور تجربه داشته باشد.
- ۲- در مورد پزشکان دیگر، بایستی نسبتاً با تجربه و از نظر بالینی ضعیف نباشند.

هیچ یک از پزشکان فوق نبایستی عضو تیم انتقال بافت یا عضو باشند. (به نقل از عباسی، ۲۵: ۱۳۸۲)

در این کشور که عمدتاً امور جاری آن مبتنی بر رویه قضایی است این رویه قضایی است که با لحاظ موضوعات مطروحه شرایط و چگونگی پیوند اعضاء را تعیین می کند. در انگلستان ۸۰٪ کلیه های پیوندی از اجساد به دست می آید و تنها ۲۰٪ آن از بستگان و خویشاوندان، اهتمام دولت در این کشور بر ترغیب مردم به وصیت و اهدای عضو به منظور نجات بیماران لاعلاج است.